

stat, hunc modum respondendi esse antiquissimum in Ecclesia; quod etiam constat ex Justino supra; et Augustin., quem supra citavi, epist. 106; Hieron., lib. 2 in epist. ad Galatas, in ejus præfatione; Tertull., lib. de Spectacul., c. 23.

12. *Septimo.* — Septimo in suo ordine sequitur lectio alicujus epistolæ sumptæ, aut ex Testamento veteri, aut ex epistolis canoniceis novi Testamenti; qui mos cœpit a temporibus Apostolorum, ut constat ex eorum canone 9, et ex Dionysio, et Justino, locis sœpe citatis; Clem., lib. 2, c. 61. Et prius quidem, quam scriberetur novum Testamentum, legebantur libri Moysis aut Prophetarum, ut ex eisdem Patribus constat; postea vero legi cœperunt epistolæ ab Apostolis scriptæ, vel a Clemente, ut constat ex eodem supra, et ex Hieronymo, lib. de Scriptoribus Ecclesiast., in Clemente; qui etiam in Polycarpo scribit, epistolam ejus ad Philipp., usque ad sua tempora in Asiæ conventu legi solitam, quamvis non constet, hujusmodi lectionem factam esse tempore Missæ; sicut, quod Paulus ait ad Coloss. 4: *Cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite, ut et in Laodicensem Ecclesia legatur;* et ad Thess. 5: *Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus;* hæc, inquam, non est necesse intelligi de lectione, quæ sit in Missa. Inde non sumitur argumentum ad probandum et confirmandum ritum, quem nunc servat Ecclesia. De quo videtur loqui Damasus, cum in 2 ad Hieron. epist. scribit, die Dominicæ Apostoli epistolam esse legendam; et idem constat ex Augustino, serm. 236 de Tempore, et serm. 10 de Verbis Apostoli; et ex Ambros., epist. 33, et idem est frequens apud alios antiquos Patres. Clarius in Concil. Brach. I, can. 20: *Placuit, ut per solemnum dierum vigilias, vel Missas, omnes easdem et non diversas lectiones in Ecclesia legant.* Plura de hac lectione, cur scilicet antecedat Evangelium, et cur interdum ex novo, interdum ex veteri Testamento sumatur, et alia similia, legi possunt in Innocent., lib. 2 de hoc myst., c. 29; Rupert., lib. 2, c. 24, et aliis scriptoribus de divinis officiis.

13. *Octavo.* — Octavo, post epistolam versus aliquis seu antiphona interponi solet; quæ interdum lugubria sunt, quando animi sunt ad timorem, vel pœnitentiam excitandi; interdum vero sunt lætiora, juxta temporum et festivitatum exigentiam; ex his autem versiculis, primus *Graduale* vocatur, quia juxta pulpiti gradus cantatur, vel propter alias ra-

tiones mysticas, quæ legi possunt in Innocent., lib. 2, c. 34; et Raban., lib. 4 de Institut. cleric., cap. 36, et aliis; alia vocantur *Responsoria*, quia uno canente chorus respondeat, ait Isid., lib. 6 Etymol., c. 48, et lib. 4 de Eccles. officiis, cap. 8. Est autem hic adverteendum, in Concil. Tolet. IV, cap. 11, sic legi: *In quibusdam Hispaniarum Ecclesiis, laudes post Apostolum decantantur, cum canones precipient post Apostolum non laudes, sed Evangelium annunciarunt; præsumptio est enim, ut anteponantur ea, quæ sequi debent; nam laudes Evangelium sequuntur, propter gloriam Christi, quæ per idem Evangelium prædicatur; et statim hic ordo servari præcipitur.* Unde apparet, eo tempore nondum fuisse Graduale institutum, saltem ut post epistolam diceretur, vel si institutum fuit a Gregorio, ut aliqui volunt, nondum in Hispania fuerat illa consuetudine recepta; nam Gregor. paulo ante Honorium præcessit, cuius tempore dictum Concilium celebratum est; et alii tamen volunt fuisse a Cœlestino institutum, ut patet ex Ruperto, lib. 2 de Divinis officiis, cap. 21. Unde fortasse in illo Concilio non est sermo de Graduali, sed de Alleluia, quod post Graduale cantari solet; et fortasse tunc in Hispania non canebarunt, nisi post Evangelium; nam quod ad altare canatur, antiquissimum est; constat ex August., ep. 119, ad Januar., cap. 15 et 16; et Hieron., contra Vigilant.; Gregor., lib. 7, epist. 63; Isidoro, lib. 4 de Eccles. officiis, cap. 13. Et quidem in principio solum cani cœpit primo die Resurrectionis, ut colligere licet ex Niceph., lib. 12, cap. 34; et Sozomeno, lib. 10 Hist., c. 19; deinde toto tempore Paschali, ut sumitur ex August. supra; postea diebus etiam Dominicis, ut significant idem August. et Isidor.; jam vero omnibus diebus dicitur, præterquam in his, qui non sunt gaudii, sed mœroris, ut dicitur in Concil. Tolet. IV, can. 10. Sed quamvis vox *Alleluia* interdum taceatur, omni tamen die cogitanda est, ut Augustin. dixit Ps. 106, quia vox illa nihil aliud quam laudem Dei continet, quæ semper in ore *saltem cordis* habenda est, Psalm. 33. Quando vero *Alleluia* tacetur, solet nonnunquam Tractus addi in signum gemitus et tristitia; nonnunquam vero etiam post *Alleluia* additur *Prosa* seu *Sequentia*, de quibus legi possunt auctores supra sœpe citati, et Durand., in Rationali, lib. 4, cap. 22; Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., c. 21 et 22; et copiose Demochar., lib. de Observandis in Missarum celebr., c. 15.

14. *Nono.* — Nono legitur Evangelium. Quem morem esse antiquissimum constat ex Concil. Valent. Hispan., can. 4, ubi sic dicitur: *Antiquos canones relegentes inter cætera hoc esse censuimus observandum, ut sacro-santa Evangelia ante munerum oblationem in Missa catechumenorum in ordine lectionum post Apostolum legantur; et ratio subjungitur, ut verba Christi, et sacerdotis sermones, omnes audire possint; unde obiter etiam colligimus, fuisse etiam consuetudinem concionandi post lectum Evangelium; sed et ante illa tempora Anastas. Papa, in epist. 4, jubet omnes stare, dum sacrum Evangelium legitur, et attentissime audire, ubi supponit consuetudinem legendi Evangelium esse antiquorem. Imo in Concil. Laod. quod antiquius est, can. 16, statuitur, ut in Sabbathis Evangelia cum aliis Scripturis legantur. Hieron. etiam, adversus Vigilant: *Per totas (inquit) Orientis Ecclesias, quando Evangelium legendum est, accenduntur luminaria, sole rutilante;* et Gregor., lib. 4, epist. 44, dicit, hoc officium ad diaconos pertinere; quod etiam constat ex Synodo Rem., can. 4 et 5. Eadem consuetudo colligitur ex Augustin., serm. 144 de Temp.; Ambros., lib. 1 Offic., c. 8 et 11, et lib. de Helia et jejuno, cap. 20; et alii Patres in concionibus ad plebem, sœpe id supponunt. De ritu autem, et modo, quo legi solet, videri possunt auctores sœpe citati; ex quibus licet colligere totum esse, et religione plenum, et valde antiquum; specialiter illud, quod populus, auditio Evangelii nomine, respondeat *Gloria tibi Domine*, scilicet, quia verbum salutis nobis locutus est, ut ait Innocent., dict. lib. 2, cap. 6.*

15. *Decimo.* — Decimo, post Evangelium, Symbolum recitat, ut quod auditio Evangelio corde creditur, per symbolum ore confiteamur; et ideo Ambros., de Velan. virg.; Symbolum appellat *signaculum cordis nostri*, quod quotidie recensendum esse, non tantum seimel, sed etiam sœpius ait August., lib. 50 Homil., hom. 42, et tribus libris de Symbolo. In Missa vero non semper dicitur, sed interdum omittitur, vel propter aliquod mysterium, vel propter minorem solemnitatem, ut latius Innocent., lib. 2, cap. 52; Durand., in Ration., lib. 4, cap. 25; est autem observandum, ante Concil. Nicenum, solitum fuisse recitari in Ecclesia Symbolum Apostolorum, ut ex Dionysio, cap. 3, colligitur; post Concil. autem Nicenum, Marcus, Sylvestri successor, præcepit cantari Symbolum Nicenum, ad confuta-

Hieron., epist. 3 ad Heliodor.; Cyprian., lib. de Opere et eleemosyna; Tertullianus, in Apologet., cap. 39; et Theodoret., lib. 5 Hist., c. 18, ubi refert illustrer exemplum Theodosii offerentis ad altare, Ambrosio sacrificante. Quod autem tempore hujus oblationis aliquid canatur, non constat semper fuisse observatum, nec a quo primum institutum sit. Alii enim Adriano, alii Gregorio, alii Cœlestino id attribuunt; certum est tamen, a quocumque introducta sit hæc consuetudo, ad excitandos fidelium animos induciam esse, ut hilari animo offerant, quoniam hilarem datorem diligit Deus. Unde etiam in veteri testamento legimus, solitos esse Levitas canere, dum immolabantur victimæ, ut notavit Isidor., lib. 4 de Offic. Eccles., cap. 14, et Ecclesiastici 50, et idem sumitur ex 2 Paralip. 29. Tertio sacerdos, dum panem offert, et aquam vino miscet, et calicem etiam offert, quasdam orationes et deprecations profert; quibus et oblationem suam ac totius populi ad Deum dirigit, et ab eo postulat, ut ei placita sit, et ut dignis mentibus offeratur. Quem morem esse antiquissimum constat ex citatis Liturgiis Jacobi, Basili, et Chrysostomi, et ex Dionysio, Clemente et aliis; semper enim, quando panis et vinum in altari ad sacrificandum proponitnr, adhibentur orationes et benedictiones sacræ, quæ sunt veluti præparations quedam oblationis sacrificialis. Unde illa oblatio, prout tunc fit, non est sacrificium, ut supra dictum est, sed est tantum quedam dedicatio materiæ sacrificandæ per futuram consecrationem, ad quam omnia, que tunc dicuntur, referenda sunt; quod autem illæ orationes tunc secrete dicantur, et in silentio oblatio fiat, fortasse litteralis propria ratio est, ut cum majori reverentia, et devotione interiori, omnes Deo offerant oblationem suam; item, ut eo tempore, instante jam Dominicæ Passionis representatione, illam possint ad memoriam revocare. Unde et in illo silentio esse aliquam significationem mysticam initii passionis Christi, quandojam non palam ambulabat inter Judæos, docet Innoc., dict. lib. 2, c. 54, quæ omnia ex sequentibus erunt evidentiora.

47. Quarto, dum sacerdos manus abluit, profert illa verba Psalm. 25: *Lavabo inter innocentes manus meas*; indicans ad futurum sacrificium, non solum a gravioribus culpis, sed etiam a levioribus, esse hominem mundandum, quod per ablutionem pedum significavit etiam Christus, cum Petro dixit: *Qui*

lotus est, non indiget, nisi ut pedes lavet; unde etiam hæc cæremonia optima est, et antiquissima, ut constat ex Dionysio, dicto c. 3; Clemente, lib. 8, c. 11; Cyrillo Hierosolym., Catech. 5 mystag. Nec refert, quod in veteri lege similes ablutions fierent, Exod. 30, nam ut D. Thom. notavit, art. seq., ad 1, nunc non servatur, tanquam cæremonia illius legis, sed tanquam aliquid per se decens ac conveniens, unde neque eodem modo fit. Quinto, finito prædicto Psalmo, sacerdos secrete profert quandam orationem ante altare, postulans, ut oblatio a Deo acceptetur in memoriam passionis Christi, honorem Sanctorum, et nostram utilitatem; et deinde ad populum conversus, ad idem petendum hortatur et populus anruendo, et orando respondet. Ac tandem secundam orationem seu collectam sacerdos submissa voce pronunciat, quæ propterea secreta oratio dicitur, quæ omnia esse valde antiqua et mysteriis plena constat ex Clemente, dicto lib. 8, cap. 12, et ex Concil. Laodic., can. 49, ubi dicit, tres orationes solebant dici in Missa, primam sub silentio, alias vero altiori voce; nunc vero secunda sub silentio dicitur, per quod silentium inter alia significari censemur Christus secreto in horto orans ante passionem suam, vel alia similia, quæ legi possunt in D. Thom. hic, ad 6, et Innocent., dicto lib. 2, c. 60; Rupert., lib. 2, cap. 4, et aliis.

48. *Advertendum.* — Sexto post prædicta omnia adjungitur Præfatio, de qua Cypr., lib. de Expositione orationis Domin., circa finem, quem hic D. Thom., ad 5, adducit: *Sacerdos (inquit) ante orationem, Præfatione præmissa, præparat fratrum mentes, dicendo, Sursum corda, ut dum respondet plebs, Habeamus ad Dominum, admoneatur nihil aliud se, quam Dominum cogitare debere.* Ad eam Præfationem alludit Augustin., lib. de Bono viduitatis, cap. 20, dicens: *Illud, quod inter sacra mysteria, cor habere sursum jubemur, ipso adjuvante id valemus, quo jubente admitemur, et ideo sequitur, ut de hoc tanto bono sursum levati cordis non nobis gloriam, gloriam quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agamus, hoc enim continua commonenmur, quia hoc nostrum est recordari; haec verba unde sint, et quanta sanctitate commendentur, agnoscis; et ad idem videtur alludere, 10 de Civitat., cap. 4, dicens: Cum ad illum sursum est, ejus est altare cor nostrum.* Præfationis etiam sub hoc nomine meminit Chrysost., homil. 3 ad Co-

loss.; et Ambros., lib. 3 de Spiritu Sancto, c. 17, ex verbis hujus Præfationis mysterium Trinitatis confirmat, numerum scilicet trium personarum ex triplici Sancti appellatione, unitatem vero Deitatis ex singularitate nominis, *Dei sabbath;* quod argumentum elegans uterget Athanas., lib. de Humana natura sucepta contra Apollinarem, non longe ab initio, et libro de communi essentia Patris et Filii, et Spiritus Sancti, et orat. in illud: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo;* tamen his locis non satis declarat, an Ecclesia hoc genere laudis utatur, sed suum argumentum sumit ex Isaiae 6, et Apoc. 4, ex quibus locis Ecclesia hanc partem hujus Præfationis mutuata est; quod magis significavit Ambros. in illis verbis: *In oblationibus invocatur;* et illis: *Nos quoque nihil prætiosius invenimus, quo Deum prædicare possimus, nisi ut sanctum appellemus.* Denique vere tota hæc Ecclesiastica Præfatio quoad sensum, parum immutatis verbis, reperitur in antiquis liturgiis Jacobi, Basili, Chrysost., et apud Clem., lib. 8 Const., c. 12 et 16; et Cyril. Hierosol., Catech. 5 myst., adeoque est antiquissima. Quod autem aptissima etiam sit ad præparandas mentes audientium ad futuram consecrationem, per se manifestum est, cum corda ad Deum sublevet, et ad Angelorum consortium in divinis laudibus canendis, gratisque Deo agendis. De cuius longiori expositione videri possunt scriptores sæpe citati, de Ecclesiasticis officiis, et latissime ac novissime Durand., lib. 2 de Ritib. Eccles., c. 31; nobis enim hoc loco plura addere non videtur necessarium, tum quod res per se satis clara sit, tum etiam quod nihil in eo specialiter occurrat ad præsens institutum pertinens. Solum adverte, præter communem Præfationem, esse alias speciales in Ecclesia, in quibus aliqua verba interponuntur communis Præfationi, paucis verbis in ea immutatis, quæ novem tantum numerantur a Pelagio Papa, epist. 2, in c. Invenimus, de Consec., dist. 4, scilicet Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, Nativitatis, Epiphaniæ, de Apostolis, de Trinitate, de Cruce, de Quadragesima; decimam vero de Beata Virgine addidisse fertur Urbanus II, in Concilio Placentiæ celebrato, ut Gratianus refert, dist. 70, in ultimis verbis. De auctoribus autem harum Præfationum non constat, nam, quod attinet ad communem Præfationem, quamvis aliqui eam tribuant Gelasio, alii vero Sixto I, tamen ex dictis constat esse antiquorem, et ad Apostolorum

tempora esse referendam, ut notavit Niceph., lib. 18 Hist., c. 5, et sumi etiam potest ex Justino, Apolog. 2; Cyprian., de Cœna Domini; Chrysost., hom. 18 in 2 ad Cor., et 29 in Matth.; Augustin., lib. 2 de Bono persev., c. 13, de Spiritu et litt., c. 11, ep. 57, et 120, cap. 29; et ex Concilio Vasensi, sub Leone I, can. 4, ubi præcipitur, in omnibus Missis, *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* eo ordine ecitari, quod ad Missas publicas dici debet. De aliis vero peculiaribus Præfationibus solum dicere possumus, non esse in Missa dicendas, nisi quæ fuerint ab Ecclesia receptæ et probatæ, ut cautum etiam est in Concilio Milevitani., cap. 42, et in Concilio African. cap. 70. Et hæc sufficient de hac prima parte Missæ fiduum.

49. De secunda vero parte, quæ in canone continetur, speciale statim sectionem instituimus; nunc supponamus, omnia etiam illa, quæ in canone continentur, antiquissima etiam esse, et veritatis ac religionis plena. Tertia vero pars, quæ post canonem sequitur, brevissima est; unica enim salutatione sacerdotis ad populum, et responsione, et alia oratione seu collecta, et populi dimissione, fere concluditur, quæ omnia ex dictis declarata sunt. Itaque, finito sacrificio et canone Missæ, primo dicitur versiculus, qui *Communio seu Communicanda* appellatur; solebant enim fideles, finito sacrificio, communicare, et interim canebatur antiphona cum Psalm. 33: *Benedic Dominum in omni tempore,* ut constat ex Clem., lib. 8, c. 43. Ubi Turrian., ex Missa Jacobi, Dionysio, Hezychio, et aliis, notat, Psalmum illum ad sacrificium Missæ pertinentem, et communionem indicari in illo versiculo: *Gustate et videte, quoniam suavis est Dominus;* inde ergo postea solum retentum consuetudine est, ut aliquis versiculus eo tempore in Missa recitetur, qui a communione nomen accepit. Secundo sequitur salutatio sacerdotis, *Dominus vobiscum,* supra explicata. Tertio, sequitur oratio seu collecta, quæ communiter continet gratiarum actionem, et perficit numerum ternarium, qui solet perfectiōne significare. Quod enim supra diximus de numero harum collectarum seu orationum, intelligendum est, totum illum numerum ter in Missa recitari, in principio, medio et fine; eodemque sensu dictum est in Concilio Laodicen., supra citato, tres orationes in Missa dici. De qua oratione plura apud Innocent., lib. 6, c. 8 et sequentibus; Durand., lib. 4 Rational., cap. 55 et sequentibus. Quarto re-

petita iterum dicta salutatione, *Dominus vobiscum*, fit populi dimissio, per illa verba, *Ite Missa est*, quod esse antiquissimum constat ex Alcuino, c. de Celebr. Missæ, et Amalar., lib. 3 de Eccles. offic., c. 36. De qua re, et de sensu horum verborum, diximus supra, agentes de nomine Missæ. Antiquitus vero dimissio fieri solebat per haec verba, *Ite in pace*, ut constat ex citatis liturgiis, et ex Clem., lib. 8, cap. 15. Interdum autem fit aliis modis, scilicet, per *Benedicamus Domino*, in diebus profestis, vel *Requiescant in pace*, in Missis defunctorum, de quo legi potest Rupert., lib. 2, c. 20, et Micrologus, de Eccles. observ., c. 46 et 47. Populus respondere solet, *Deo gratias*, ut gratiarum actio cuncta concludat, sicut August. dixit, epist. 59, quæst. 5; et Dionys., dict. cap. 3 : *Participans (inquit) et tradens Thearchicam communionem, in gratiarum actionem sacram desinit cun omni Ecclesia sacra plenitudine, vel aliter : Accepta dataque divina communione in sacram gratiarum actionem desinit*. Unde Chrysostom., hom. 32 in Matth. : *Gratias egit et hymnum dixit postquam dedit, ut et nos hoc ipsum faciamus*. Quinto subiungit sacerdos illam orationem : *Placeat tibi sancta Trinitas*, prout habetur in Missali. De qua potest legi Durand., in Ration., lib. 4, c. ult., et Demochares, lib. de Missar. Celebr., c. 15, in fine, ubi ex Bernone, cap. 25 de Officio Missæ, indicat, hanc orationem dici finitis omnibus, etiam data benedictione, et osculato prius altari; nunc autem non ita fit, sed ante benedictionem præmittitur hæc oratio, et fortasse ita intelligendi sunt dicti auctores, cum dicunt, *finitis omnibus*, scilicet, usque ad populi dimissionem. Sexto sequitur populi benedictio, ad imitationem eorum, quæ leguntur, Levit. 9, et Num. 6 : *Benedicetis filii Israel*, etc., et ad imitationem Christi, qui discessurus ab Apostolis benedictionem illis prius impertivit, Luc. 24. Unde hanc consuetudinem et benedictionem commendat Concil. Agathens., c. 30, in c. Convenit, de Consecr., dist. 5, et c. 47, prohibet egredi populum ante benedictionem sacerdotis; idem habetur in Concil. Aurelian. II, can. 28, et Concil. Arelat. III, apud Burchar., lib. 3, c. 29; Ivonem, part. 3, c. 34. De hac etiam benedictione loqui videtur Isidor., lib. 1 de Officiis Ecclesiasticis, c. 47, cum ait : *Benedictionem in populo dari a sacerdotibus, antiqua per Moysem benedictio pandit et comprobatur*; et clarius Cæsareus, hom. 5 : *Rogo vos fratres charissimi, ut quoties in die*

Dominico aut aliis festivitatibus Missæ fiant, nullus de Ecclesia discedat, donec divina Mysteria compleantur; et infra : *Monete eos, qui nec orationem Dominicam dicere, nec benedictionem accipere volunt*. Observandum autem est, Augustin., dict. epist. 59, significare benedictionem hanc sacerdotis antecedere gratiarum actionem; sed fortasse loquitur de benedictione, que dari solet statim post communionem. Septimo, post datam benedictionem, sacerdos recitat Evangelium : *In principio erat Verbum*, nisi aliud, juxta predictum ordinem Missalis, dicendum sit, de qua re nihil invenio scriptum ab antiquis Doctoribus, quod est signum, consuetudinem hanc non esse valde antiquam; constat tamen esse optimam, et utilissimam ad tanti beneficii jugem recordationem, quod scilicet Verbum pro nobis caro factum sit, et quod de sinu Patris ad nos descenderit; habet etiam aliam utilitatem, quod bis in Missa Evangelium recitetur, ut, si contingat, proprium Dominicæ vel feriae Evangelium propter festum omitti, possit in fine Missæ recitari; et ita fit, prætermissio eo die initio Evangelii S. Joannis. Denique illud etiam commodi est, ut, si qui fortasse prius Evangelium audire non potuerunt, saltem in fine Missæ audiant. Ultimo, discedens sacerdos ab altari, seque sacris vestibus exuens, recitat hymnum Trium puerorum, juxta decretum Concil. Tolet. IV, c. 13, ubi præcipitur decantari canticum illud in omnium Missarum solemnitate. Quod tamen nunc minime observatur, sed secreto tantum prædicto tempore dicitur.

20. *Præcipua quedam hæreticorum objectio*. — *Advertendum*. — Tertio principaliter ostendi potest hæc veritas satisfaciendo objectionibus, quæ in contrarium ab hæreticis fiunt; nam si in tota hac actione, nihil inordinatum aut præter rationem ostenditur, cum alias ex objecto bona sit, et ad cultum Dei pertineat, ut a nobis probatum est, evidens erit, esse convenienter et sancte institutum. Prima ergo et præcipua objectio hæreticorum est, quia, licet in substantia hujus actionis nihil esse superstitiosum videatur, tamen in modo, præter rationem est, quod lectiones sacræ et orationes, et alia, quæ in Missa dicuntur, Latina et peregrina lingua, et non vulgari dicantur. Nam, si hæc dicuntur ad populum instruendum, vel excitandum, oportet in eo idiomate dici, in quo possint ab omnibus intelligi; nam : *Si nesciero virtutem vocis, ero, cui loqueror, barbarus, et qui lo-*

quitur mihi, barbarus, ut Paulus argumentatur, 4 ad Cor. 44, ex quo loco difficilis redditur hæc objectio; nam, ut ibidem dicitur : *Nisi vos per linguam manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id, quod dicitur? eritis enim in aera loquentes*; et infra : *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit; nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur*. Et confirmatur, quia non solum in Missa fere omnia proferuntur in lingua Latina, sed etiam quædam in Graeco vel in Hebraico idiomate recitantur, quæ non solum a populo, verum etiam ab ipsis sacerdotibus frequenter ignorantur, quid significant, aut quæ mysteria contineant. Hæc objectio generalis valde est, quia non solum de sacrificio Missæ, sed etiam de cæteris omnibus sacris ministeriis, vel publicis orationibus, fieri potest; neque de his solum, sed etiam de universis sacrae Scripturæ libris cum hæreticis hujus temporis magna controversia est, an expediat, vulgari sermone translates communiter circumferri, ut ab omnibus legi possint. De quo argumento scripsit eruditus Bellarminus, lib. 2 de Verbo Dei, cap. 15 et 16. Et ideo pauca hic attingemus, quæ sufficient ad defensionem Ecclesiastice consuetudinis, et definitionis Concil. Trident., sess. 22, cap. 8, ubi sic inquit : *Etsi Missa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire visum est Patribus, ut vulgari passim lingua celebraretur*; et in can. 9, dicit anathema in eos, qui hunc ritum damnant. Ad hoc autem suadendum sufficit universalis Ecclesiæ consuetudo; quam damnare insolentissimæ insanie est, ut Augustin. dixit, epist. 118; maxime cum hujus consuetudinis nullum possit initium designari, quod est signum Apostolicae traditionis, juxta regulam Augustin., lib. 4 de Baptism., cap. 24; quod sumitur etiam ex Leone, serm. 2 Pentecostes, et clariss. serm. 2 de Jejunio Pentecost. Assumptum vero nunc constat experientia in tota Ecclesia Latina, cum tamen non legamus, Pontificem vel Concilium aliquod hoc instituisse, aut præcepisse; et Augustin., lib. 2 de Doctrina Christiana, cap. 13, refert Psalms in Ecclesia Latine cantari consueuisse suo tempore in Africa. Idemque in Hispania servatum esse in divinis officiis sumi potest ex Isidoro, libro de Divinis officiis, ex variis Conciliis Hispanis, quæ supra citavimus, præsertim ex

sunt, sed aliqua occulta esse oportet, ne, vel apud idiotas vilescant, aut cum errore concipiatur, quando ea scire illis non est necessarium, ut in hoc proposito antiqui Patres docuerunt Dionys., cap. 1, et ult. de Ecclesiast. Hierar.; Basil., lib. de Spiritu Sancto, cap. 27; Gregor., 4 Dialog., cap. 56; propter hanc enim causam inter alias voluit Deus Scripturas esse obscuras, et sub tropis et figuris mysteria contineri, ut notavit Augustin., lib. 2 de Doctrina Christ., cap. 6; et Chrysost., hom. 44 Imperfecti; et Gregor., hom. 6 in Ezech. Tertio, quia ad decentiam et venerationem divinorum officiorum pertinet, ut non vulgari lingua, sed alia secretiori et graviori recitentur. Sicut enim ob hanc causam decet, ut non fiant in communi loco, vel communibus vestibus, ita etiam nec communi lingua. Quarto hoc etiam confert ad majorem Ecclesiae unitatem, ut divina officia eodem modo ubique fiant, et omnibus temporibus; nam vulgaris lingua facile mutatur; doctrinalis autem durabilior est. Quinto hinc etiam vindicatur periculum, ne cum mutatione linguæ, aliquam etiam magni momenti mutationem, vel etiam substantialem in divinis officiis fieri contingat. Sexto denique hoc ipso admonetur, vel quodammodo coguntur Ecclesiae ministri, ne vulgari lingua contenti, doctrinalem, et consequenter doctrinam ipsam negligant.

21. *Advertendum. — Quid sit, linguis loquar. — Exponitur Apostolus. — Notabile. Advertendum.* — Ad difficultatem ergo propositam, quod ad rationem spectat, satis ex dictis responsum est. Nam illa utilitas, quæ ibi proponitur, et incerta est, et multis periculis exposita, et alio securiori, et sufficiente modo suppleri potest. Adde optima verba Chrysost., hom. 3 de Lazaro: *Etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia; et similia habet Origenes, hom. 12 in Josue. Quod vero attinet ad testimonium Apostoli, quoniam per se obscurum est, majori indiget explicatione, et præsertim oportet imprimis exponere, quid sit loqui lingua, quid vero interpretari seu prophetare. Pro quo est animadvertisendum, consuetum fuisse fideliibus in primitiva Ecclesia, quando religiosos conventus faciebant, seu ad sacra officia conveniebant, partim in divinis laudibus occupari, partim in doctrina explicanda seu concione ad plebem, quæ consuetudo constat tum ex citato loco Pauli, tum ex aliis ad*

Eph. 5, ad Coloss. 3; tum ex Clem., lib. 8, cap. 4, et seq.; tum ex Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierarch.; Justino, Apolog. 2 pro Christianis. *Prophetare* ergo in citato loco idem est, quod concionari, vel ad populum de rebus divinis loqui, quod necesse est vulgari lingua, et omnibus nota fieri, si ad omnium utilitatem fit, quod satis idem Apostolus exposuit, dicens: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem et consolationem.* Non excluditur autem, quin talis prophetia possit etiam futurorum prædictionem continere, dummodo qui prophetat, possit mentem suam ad populi ædificationem proponere, et interpretari. Quamvis etiam necessaria non sit talis futurorum prædictio ad prophetandum, prout ibi sumitur, sed sufficiat Scripturarum aut mysteriorum fidei interpretatio. Unde inferius ait Paul.: *Quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?* ubi strictius videtur sumi prophetia, quam in superiori verbo prophetandi. Nam, ut ex contextu constat, ad prophetandum satis est, loqui in Ecclesia ad ædificationem fidelium aliquo ex dictis modis, scilicet vel in *revelatione*, id est, declarando mysteria ex Dei revelatione; vel in *scientia*, id est, ex dono scientiæ, aut certe ex diligente studio et eruditione mysteria explicando; vel in *doctrina*, id est, accommodando sermonem ad auditores, ut ad discipulos; vel in *prophetia* in rigore sumpta, id est, annunciendo futura, ita tamen, ut ab omnibus possit intelligi. At vero *linguis loqui*, prout verbum ipsum sonat, nihil aliud est, quam habere donum linguarum; sed in eo loco specialiter sumitur pro usu talis doni ad laudes Deo canendas, vel spirituales hymnos recitando in peregrina lingua, quam alii non intelligunt. Solebant enim fideles in his religiosis conventibus ita in divinis laudibus occupari, ut unusquisque juxta Spiritus Sancti instinctum aliquid ex proprio ingenio in Dei laudem et gratiarum actionem caneret aut recitaret, ut ex Dionys., cap. 3 de Divinis nominibus, licet colligere, et ex Tertull., in Apolog., cap. 39: *Coinus in cœtum et congregationem, ut ad Deum, quasi manu facta precationibus ambiamus orantes. Cogimur ad divinarum litterarum commemorationem, si quid presentium temporum qualitas, aut præmonere cogit, aut recognoscere.* Et infra: *Post aquam manualem et lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de pro-*

prio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere. Circa quem locum Pamell., et super lib. Cypriani de Oratione Dominica, num. 2, multa ex antiquissimis Patribus, et historiis ad hanc rem congerit. Quantum ergo ex hoc loco, quem tractamus, colligi potest, eo tempore, quo donum linguarum frequenter fidelibus conferebatur, accidebat interdum, ut in Ecclesia aliqui divinas laudes canarent, aut recitarent in ea lingua, quam alii non intelligebant; imo etiam in eo idiomate, quod ipsem recitans non perciperet, ut indicant illa verba: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est;* quæ verba Chrysost., Theophyl., Ambros. et Anselm., exponunt de his, qui loquentes linguis seipso non intelligebant; qui dicuntur orare spiritu, quia interiori affectu ad ita loquendum et orandum moventur, mens autem eorum sine fructu est, quia verborum vim non percipiunt; nam, aut eorum significationem ignorant, aut (quod verisimilius est) licet significationem verborum intelligent, mysteria tamen, quæ illis verbis continentur, non percipiunt, ut Augustin. sentit, 12 Genesis ad litteram, cap. 8 et 9. Alii vero hoc referunt ad aliorum fructum, nimurum, quod, qui hoc modo orat, se ipsum ædificat, suumque spiritum excitat, sine aliorum tamen fructu; ita Theodoretus et alii, quod ad nostrum institutum nihil refert, nam *loqui lingua* in utroque sensu idem est, quod divinas laudes ita loqui, ut alii quidem non intelligentes, in admirationem rapiantur; fructum tamen, et interiorum ædificationem non percipient. Hujusmodi ergo usus linguarum videtur fuisse maxime familiaris Corinthiis, et in tanta aestimatione et pretio, ut de illo maxime gloriaarent; illudque donum dono prophetice præferrent; Paulus autem in predicto loco hujusmodi donum, aut usum ejus, non reprehendit, nec contemnendum putat, sed reprehendit inordinatum usum ejus, et docet, prophetæ donum illi esse præferendum. Unde concludit in fine capituli: *Itaque fratres æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere; omnia autem honeste, et secundum ordinem fiant in vobis.* Constat igitur ex vera hujus loci intelligentia nullum ex eo argumentum sumi posse contra prædictum usum Ecclesiae, tum quia in eo non est sermo de officiis divinis, quæ in Ecclesia recitantur, aut canuntur, sed de sermone exhortatorio ad plebem, aut de precibus, seu laudibus, quas unusquisque, proprio dono seu spiritu